Spår av bronsålder i Utby

Arkeologisk förundersökning av bronsåldersboplats, L1969:2149, inom fastigheten Utby 4:6, Uddevalla kommun, Västra Götalands län

Picea kulturarv Rapport 2023:1

Benjamin Grahn Danielson

Spår av bronsålder i Utby

Arkeologisk förundersökning av bronsåldersboplats, L1969:2149,
inom fastigheten Utby 4:6, Uddevalla kommun, Västra Götalands län

Benjamin Grahn Danielson

PICEA Kulturarv

Spår av bronsålder i Utby

Arkeologisk förundersökning av bronsåldersboplats, L1969:2149, inom fastigheten Utby 4:6, Uddevalla kommun, Västra Götalands län

Picea kulturarv Rapport 2023:1
© Picea kulturarv 2023

Författare: Benjamin Grahn Danielson
Redigering och layout: Amanda Jönsson
Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen
Omslagsbild: Illustration av Nina Balknäs
Upphovsrätt: Om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY: http://creativecommons.org. Grundkartor © Lantmäteriet, tillhandahållna av företagaren.

Picea kulturarv ek för
Folkvisegatan 12, BV
422 41 Hisings Backa
www.piceakulturarv.se
kontakt@piceakulturarv.se

Innehåll

Sammanfattning **5**

Inledning **7**

- Bakgrund och syfte 7
- Undersökningsområdet 7
- Metod 9

Resultat 9

Slutsatser **11**

- Antikvarisk bedömning 11
- Utvärdering 11

Administrativa uppgifter **12**

Referenser **12**

- Litteratur 12
- Digitala källor 12

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 2. ^{14}C-datering

Figur 1. Översiktskarta där platsen för undersökningen är markerad med lila ring.

Sammanfattning

På uppdrag av Johanna Ahlén, efter beslut av Länsstyrelsen Västra Götaland genomförde Picea kulturarv i november 2022 en arkeologisk förundersökning av boplatsen L1969:2149 inom fastigheten Utby 4:6, Uddevalla kommun.

Boplatsen L1969:2149 var sedan tidigare registrerad utifrån förekomst av slagen flinta och förmodades inför undersökningen vara en stenåldersboplats. Undersökningsområdet bestod av en cirka 1850 m^2 stor yta i ett tidigare sommarstugeområde.

Undersökningen genomfördes av två arkeologer med hjälp av grävmaskin. Inom ytan grävdes schakt för att söka efter fynd och anläggningar, och avgränsa boplatsen. Lagerföljden bestod generellt av ett tunt lager matjord, därunder grusiga sand och siltlager. I schakten hittades sammanlagt sju avslag flinta och två mindre härdar. Ett kolprov från en av härdarna innehåll träkol från asp. Detta ^{14}C-daterades till mitten av bronsåldern.

Fynd- och anläggningsförekomsten visar att platsen blivit tillfälligt nyttjad under förhistorisk tid men också att området har flera lämningar som gemensamt utgör rester efter bronsålderns landskap. Picea kulturarv bedömer att den arkeologiska förundersökningen är fullt tillräcklig för att dokumentera lämningen och att ytterligare antikvariska åtgärder inte är nödvändiga.

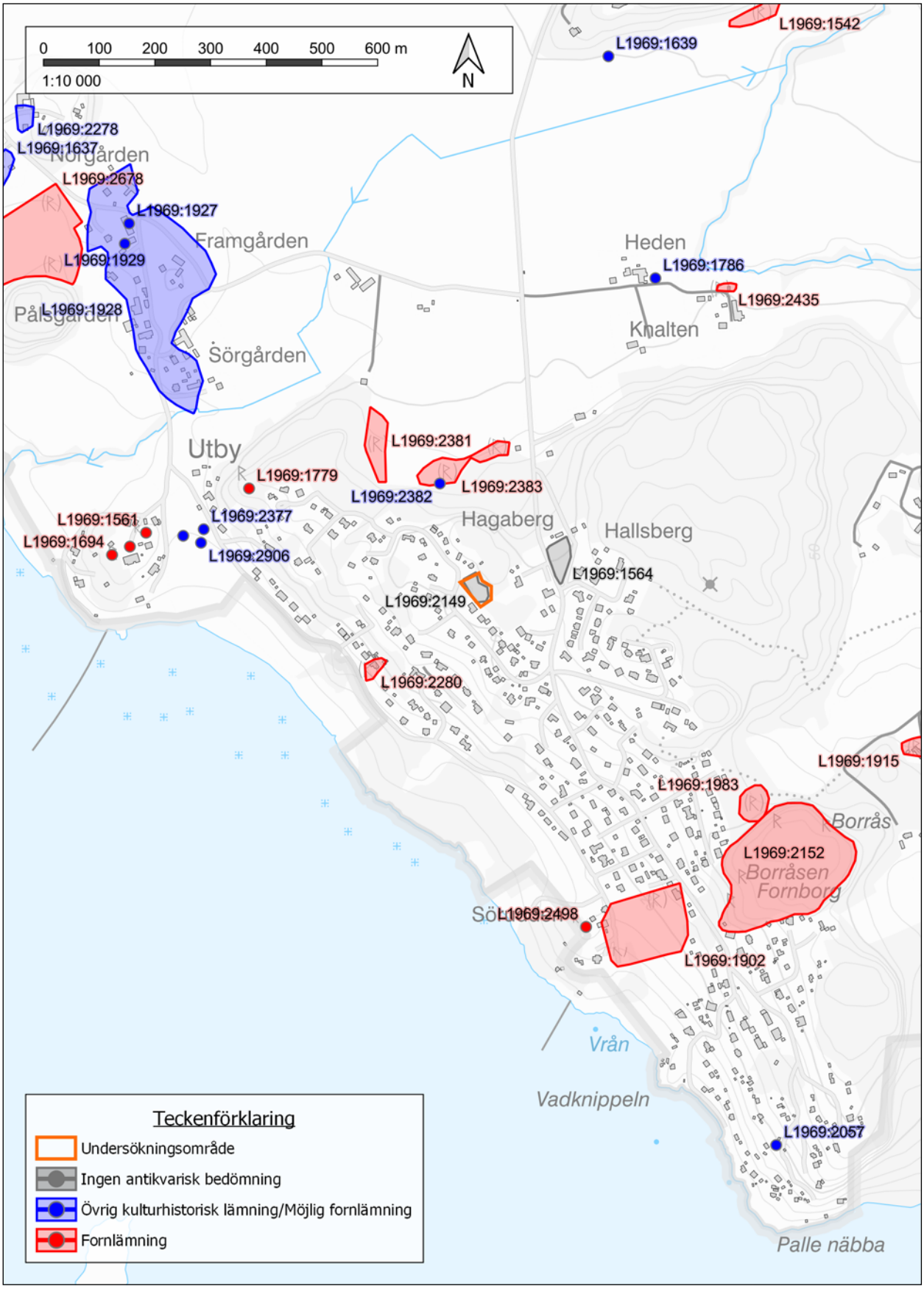

Figur 2. Karta över Utby och omgivande landskap med registrerade lämningar markerade. Undersökningsområdet markerat med orange linje.

Inledning

Bakgrund och syfte

På uppdrag av Johanna Ahlén, efter beslut av Länsstyrelsen Västra Götaland, genomförde Picea kulturarv hösten 2022 en arkeologisk förundersökning av boplatsen L1969:2149.

Den arkeologiska förundersökningens syfte var att ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Förundersökningens skulle fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt ta tillvara fornfynd.

Resultatet skulle vidare möjliggöra för eventuella undersökare att bedöma och beräkna omfattningen av en eventuell arkeologisk undersökning. Resultatet skulle också kunna användas i företagarens planering.

Undersökningsområdet

Undersökningsområdet bestod av en yta på cirka 1850 m^2 i ett tidigare sommarstugeområde, till stora delar omvandlat till villaområde. Marken utgjordes av en enklare fotbollsplan på tidigare åkermark, mellan två bergknallar, figur 3. Cirka 600 m^2 av undersökningsområdet utgjordes av berg.

Boplatsen L1969:2149 är belägen mellan 51-54 meter över havet. Den registrerades i fornminnesinventeringen 10 november 1975 (Riksantikvarieämbetet 2022). Den första beskrivningen var: *”Fyndplats för 3 avslag av flinta och 1 säkert avslag av kvarts, påträffade i mindre, nyplöjd del av för övrigt vallbeväxt åker. Förekomsten verkar mycket sparsam och är ej boplatsindikerande”*. Vid revideringsinventeringen 1990 ändrades bedömningen till: *”Stenåldersboplats med ungefärlig utsträck-*

Figur 3. Undersökningsområdet var beläget mellan två bergknallar och bestod av före detta åkermark, numera en fotbollsplan. Foto mot sydväst.

Figur 4. Resultatkarta med schakt och anläggningar.

ning 85x50 m (N-S). Ovan angivna fynd [en hänvisning till den tidigare beskrivningen] för (R)-märkning 1990."

Området består av en 70 meter hög bergshöjd, med havet i sydöst. För cirka 10 000 år sedan var platsen en mindre ö. I det direkta närområdet har det hittats avslag av flinta, flintspån och en "yxliknande skiva", tidigare registrerad som boplats L1969:1564. I området finns flera boplatser registrerade utifrån ytplockade fynd av slagen flinta (L1969:2381, L1969:2383, L1969:2280, L1969:1983, L1969:1902). Boplatserna är belägna från 15 till 55 meter över havet.

Några hundra meter väster om den aktuella undersökningen finns ensamliggande stensättningar (L1969:2128 och L1969:1779), hällristningar och en lös sten med skålgropar och "cup and ring" (L1969:1561, L1969:1694 och L1969:1780). Även fyndplats av neolitiskt material i form av en stor mängd flintspån, skrapor, dolkspets, skifferyxa, trindyxa och en skafthålsyxa (L1969:2906 och L1969:2377). 500 meter åt sydöst finns förutom boplatser även en fornborg (L1969:2152). Fornlämningsbilden visar lämningar från stenålder, bronsålder och järnålder.

Förutom fornminnesinventeringen har boplatsen inte varit föremål för några arkeologiska undersökningar. Cirka 100 meter österut har Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ utfört en schaktningsövervakning inför anläggning av VA-ledning intill boplatsen L1969:1564. Vid undersökningen hittades endast tre slagna flintor i ett av de sex grävda schakten (Olsson 2019).

Metod

Undersökningen genomfördes av två arkeologer med hjälp av grävmaskin. Med grävmaskin upptogs schakt inom ytan för att söka efter fynd och anläggningar, och avgränsa boplatsen. Schakten grävdes ned till orörd mark och lagren rensades för hand.

Schakt och anläggningar mättes in med RTK-GPS, fotograferades och beskrevs. Framkomna anläggningar undersöktes till 50% och provtogs avseende makrofossilanalys och kolprov för ^{14}C-datering.

Resultat

Inom ytan grävdes totalt 14 schakt, figur 4 och bilaga 1. Vidare öppnades några större schakt upp, S11, S14 och S10. Totalt grävdes en yta av 127 m^2, cirka 10 % av den tillgängliga ytan. Det största schaktet var 47 m^2.

Lagerföljden inom ytan bestod generellt av 0-0,03 m grässvål, följt av 0-0,2 m brun grusig sand (matjord). Ställvis fanns ett tunt lager, cirka 0,01-0,05 m av brun sandig grus under matjorden. Därunder var brun grusig silt. I den norra delen fanns ett åkerhak, cirka 0,2 m

Figur 5. I schakten påträffades totalt 7 avslag flinta, framställda med något enklare teknik.

Anläggnings-nummer	Typ	Form	Diam (m)	Djup (m)	Schakt	Beskrivning
1	Härd	Rund	0,6	0,15	S10	Rund/oregelbunden härd med mycket skärvig sten. Sot och kol, särskild koncentration i SÖ delen. Påträffades direkt under matjorden, ca 0,20 m u my.
2	Härd	Rund	0,6	0,15	S4	Rund/oregelbunden härd. Fyllning av skärvig sten, sot och kol. Mycket lik A1. Påträffades i schaktkanten, direkt under matjorden, ca 0,15 m u my.

Tabell 1. Anläggningsbeskrivningar.

djup. I den norra kanten av utredningsområdet var matjorden mer eller mindre obefintlig, men blev tjockare i den södra delen av området. Eventuellt har marken planats ut för att kunna användas som fotbollsplan.

Inom ytan påträffades sju avslag av flinta fördelat på fem schakt, figur 4. Flintan föreföll bearbetad med något enklare teknik och var relativt grov. Den framkom i regel i övergången mellan matjord och underliggande gruslager. I schakt S10 påträffades två mindre, runda/oregelbundna härdar, tabell 1. Fyllningen bestod av sot-/kolhaltig grusig sand med skärvsten, figur 5-6.

Anläggningarna snittades och undersöktes till 50%. De var grunda och cirka 0,10 m djupa. Kolprov och makrofossilprov samlades in från båda anläggningarna.

Daniel Gunnarsson på Picea kulturarv genomförde vedartsanalys av kolprovet från härd A2. Analysen gjordes för att ta ut träkol med låg egenålder. Provet innehöll träkol från asp, Populus tremula. En bit på 20 mg skickades till Uppsala universitet för ^{14}C-datering. Provet daterades till övergången yngre bronsålder-äldre bronsålder, cirka 1211-1040 f.Kr. (kalibrerade värden 2σ), se bilaga 2.

Figur 6. Härden A1 i schakt 10. Matjordslagret var tunt och undergrunden bestod av grusig sand eller silt med en hel del sten.

Figur 7. Härden A2 i schakt 10. Ur härden samlades kolprov in, vilket vedartsanalyserades och bedömdes innehålla asp. En bit kol ^{14}C-daterades till 1211-1040 f.Kr.

Slutsatser

Under den arkeologiska förundersökningen framkom endast två anläggningar och ett fåtal flintavslag. Detta indikerar mänsklig närvaro under förhistorisk tid men den lilla mängden flinta visar att det aldrig har funnits någon omfattande boplats inom fastigheten Utby 4:6. Den daterade härden visar att aktiviteterna på plats skett under mitten av bronsåldern, cirka 1211-1040 f.Kr. Detta motsvarar övergången mellan äldre- och yngre bronsålder (bronsålderns period III-IV). En tidigare undersökning i närområdet visade även den på mindre förekomst av slagen flinta, och den här delen av höjden har troligen nyttjats extensivt. I relation till närliggande fornlämningar framträder en intressant bild. Ensamliggande stensättningar, hällristningar och en lös sten med skålgropar och ”cup and ring” samt de två härdarna är delar av ett aktivt brukat bronsålderslandskap. Det är bara en säkerställd bronsåldersboplats i det direkta närområdet som saknas.

Ensamliggande härdar är vanligt förekommande. Dessa kan tolkas som en del av en förhistorisk miljö som präglats av betesdrift (Petersson 2006, Munkenberg 2015). Från olika undersökningar i Västsverige finns tydliga tecken på att bronsålderns människor levde i en pastoral jordbrukarkultur (Swedberg & Östlund 2014). Att dagligen valla betesdjuren i olika rutter i landskapet är vanligt förekommande i flera pastorala samhällen där jordbruk kompletterar husdjursekonomin. Från relativt modern tid finns det i fäbodsystemen i Mellansverige så kallade ”lötgångar” (Ljung 2011) som motsvarar en betestrakt för varje veckodag. Bronsålderns landskap utmed Bohuskusten var sannolikt vindutsatt och starkt präglat av bete och höjden vid Utby kan ha utgjort en egen betestrakt. Det något skyddade läget mellan två mindre höjder talar för att platsen kan ha brukats som vilo- eller övernattningsplats i ett betesdriftssystem. När djuren ska idissla vilar de på en skyddad plats där eldar tänds för att låta röken hålla undan mygg och flugor. Även de vakande herdarna kan ha behövt eldar för att värma sig.

Antikvarisk bedömning

Den arkeologiska förundersökningen är fullt tillräcklig för att dokumentera lämningen. Fornlämningens pedagogiska potential är mycket liten, och det vetenskapliga värdet har fångats upp i och med undersökningen. Picea kulturarv bedömer att ytterligare antikvariska åtgärder inte är nödvändiga. Fornlämningens status ändras därmed till *ingen antikvarisk bedömning - helt undersökt*.

Utvärdering

Undersökningen har avlöpt enligt plan avseende både tid och ekonomi. Den tidigare fornlämningen har undersökts till cirka 10% och endast ett fåtal fynd och anläggningar framkom. I undersökningsplanen fanns flera analyser upptagna men i dialog med Länsstyrelsen bedömdes att endast kolprov skulle analyseras för datering. Fornlämningens karaktär har fastställts, fynd och anläggningar har dokumenterats och en datering har visat att platsen nyttjats under bronsåldern.

Referenser

Litteratur

Grahn Danielson, B. 2014. *Tanum 1567, Tanum kommun, Västra Götalands län: förundersökning av neolitisk boplats.* Rev. uppl. Fjällbacka: Kulturlandskapet.

Ljung, T. 2011. *Fäbodskogen som biologiskt kulturarv. Betade boreala skogars innehåll av historisk information och biologisk mångfald. En studie av fyra fäbodställen i Dalarna.* CBM:s skriftserie 49. Uppsala: Centrum för biologisk mångfald.

Munkenberg, B-A. 2015. ”Bara en härd”. I: *in Situ Archaeologica*, vol. 11. Uddevalla.

Petersson, M. 2006. *Djurhållning och betesdrift: djur, människor och landskap i västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder.* Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2006. Stockholm.

Swedberg, S. & Östlund, A. 2014. *Arkeologi söder om Gerumsälven. Särskild undersökning av Tanum 1796, 1821, 1910 och 2259 samt kompletterande särskild undersökning av Tanum 1796.* Kulturlandskapet rapporter 2014:6. Fjällbacka: Kulturlandskapet.

Digitala källor

Riksantikvarieämbetet. 2022. Kulturmiljöregistret, Fornsök: https://app.raa.se/open/fornsok/

Administrativa uppgifter

Picea kulturarvs projekt: 2211 FU Utby 4:6
Länsstyrelsebeslut dnr: 431-34031-2022
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2022-10-24
Uppdragsnummer Fornreg: 202201490
Uppdragstyp: Arkeologisk förundersökning
Företagare: Johanna Ahlén
Lämningsnummer: L1969:2149

Fältarbetstid: 2022-11-30
Projektledare: Benjamin Grahn Danielson
Övrig personal: Daniel Gunnarsson
Undersökningsområdets storlek: 1850 m²
Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6470500 m, Öst 311740 m
Dokumentationsmaterial: Förvaras hos Picea kulturarv
Fynd: Inga fynd samlades in

Län: Västra Götaland
Kommun: Uddevalla
Landskap: Bohuslän
Socken: Herrestad
Fastighet: Utby 4:6

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt-nr		Bredd (m)	Djup (m)	Fynd	Anläggning	Lager	Beskrivning
1	3	1,5	0,4	Ja	Nej	0-0,25 m matjord, därunder morän.	2 flintavslag i botten på matjorden.
2	3	1,5	0,35	Ja	Nej	0-0,2 m matjord, därunder morän.	1 större flintavslag
3	3	1,5	0,4	Nej	Nej	0-0,25 m matjord, därunder morän.	
4	3	1,5	0,4	Nej	Ja	0-0,25 m matjord, därunder morän.	Anl 2 i NV hörnet
5	3	1,5	0,3	Ja	Nej	0-0,25 m matjord, därunder morän.	1 flintavslag
6	3	1,5	0,45	Nej	Nej	0-0,35 m matjord, därunder morän.	Dyigt och blött
7	3	1,5	0,35	Nej	Nej	0-0,25 m matjord, därunder morän.	Grusigare
8	3	1,5	0,5	Ja	Nej	0-0,25 m matjord, därunder morän.	1 flintavslag. Silt efter 0,4 m.
9	4	1,5	0,35	Nej	Nej	0-0,25 m matjord, därunder morän.	
10	4	1,5	0,3	Ja	Ja	0-0,2 m matjord, därunder morän.	A2 i N hörnet. 2 flintavslag. Schaktet breddades och kombinerades med S4.
11	3	3	0,3	Nej	Nej	0-0,1 m matjord, därunder morän.	
12	4	1,5	0,3	Nej	Nej	0-0,1 m matjord, därunder morän.	
13	4	1,5	0,3	Nej	Nej	0-0,15 m matjord, därunder morän.	
14	4	4	0,3	Nej	Nej	0-0,2 m matjord, därunder morän.	

Bilaga 2. ^{14}C-datering

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
http://www.tandemlab.uu.se

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2023-02-07

Benjamin Grahn Danielsson
Picea kulturarv
Kåserigatan 2
422 42 HISINGS BACKA

Resultat av ^{14}C datering av träkol från 2211 FU Utby, Uddevalla, Västra Götalands län. (p 4849)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C-innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labbnummer	Prov	δ^{13}C‰ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-76823	2211 FU Utby P3	−28,4	2 918 ± 30

Med vänliga hälsningar

Melanie Mucke
2023.02.08
12:32:25 +01'00'

Melanie Mucke/Daniel Primetzhofer

Kalibreringskurvor

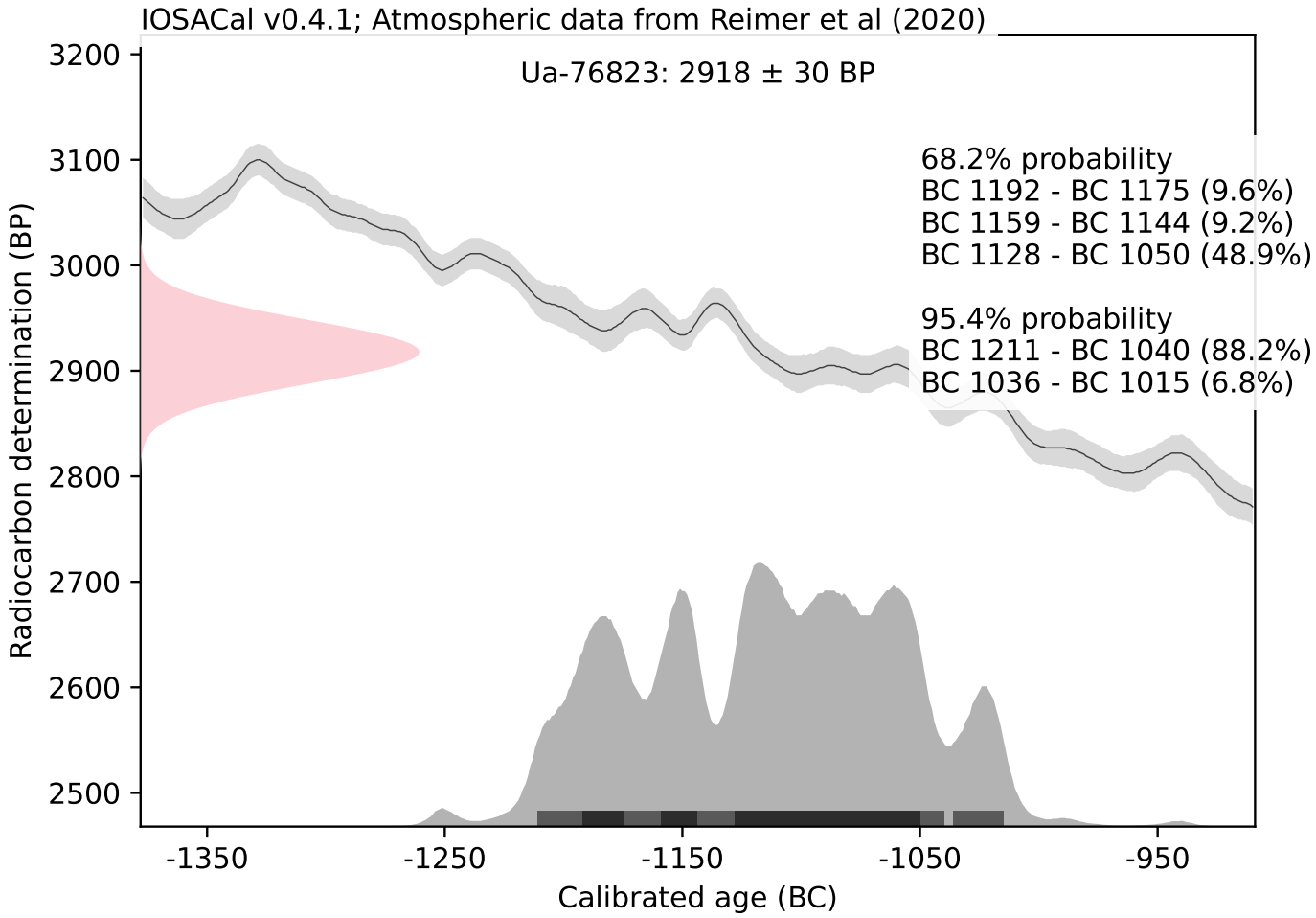

PICEA
Kulturarv